

Kulturarvsstudier i en föränderlig värld

GERT MAGNUSSON, docent i arkeologi, verksam vid Riksantikvarieämbetet som utredare och vid konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, masterprogrammet i kulturarvsstudier. Hans forskning har varit inriktad på den äldre industrialiseringen i Bergslagen och järnhanteringens utveckling under forntid och medeltid.

CATHARINA NOLIN, docent, är verksam vid konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet där hon bl.a. ansvarar för masterprogrammet i kulturarvsstudier. Hon är i sin forskning inriktad på studiet av historiska trädgårdar och parker och arbetar bl.a. med ett projekt om kvinnliga landskapsarkitekter under 1900-talets första hälft.

effekterna av världsomspännande politiska omvälvningar, en alltmer globaliserad ekonomi och industriell produktion, liksom en ökad storskalighet inom jord- och skogsbruk har på många sätt förändrat vårt samhälle. Det syns tydligt på landsbygden och i städerna, kanske främst i hamnstäder. En gång var hamnarna förutsättningen för flödet av råvaror och industriprodukter, idag har de bebyggts med bostäder, kontor, butiker och restauranger. Flödena tar nu andra vägar och stadsbilden förändras arkitektoniskt, ekonomiskt och socialt. Medborgarna önskar ofta att förändringar görs så att de väsentligaste dragen i stadsbild eller landskapsbild bevaras, omformas och komponeras in i nya sammanhang. Processen sker ofta i dialog mellan lantbrukare, stadsplanerare, företagare och ekonomer samt antikvarierna.

Mot bakgrund av dessa erfarenheter ansåg Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet att det fanns ett behov av ett tvärvetenskapligt utbildningsprogram på avancerad nivå med inriktning på kulturarv. *Masterprogrammet i kulturarvsstudier* startade 2009 och redan detta år fanns det ett stort söktryck. Kulturarv som ämne hade en stark förankring vid institutionen genom de tidigare kurserna i kulturmiljövård, globalt kulturarv och biologiskt kulturarv, liksom erfarenheter av mångårig undervisning i bebyggelsehistoria. Medverkande institutioner utöver konstvetenskap är arkeologi, etnologi, historia, kulturgeografi, nordiska språk, Arkitekturskolan vid KTH och Riksantikvarieämbetet. Föreläsare kommer från dessa ämnen men också från läns museer, länsstyrelser, Stockholms stads exploateringskontor, Kulturarv utan gränser, osv.

Programmet ser i korthet ut på följande vis: det första året består av tre obligatoriska kurser samt en till två valbara kurser. År två läser studenterna två fakultetsobligatoriska

toriska kurser i akademisk engelska och forskningsetik, gör sin praktik, samt skriver det avslutande examensarbetet. Undervisningen bygger i stor utsträckning på en dialog mellan lärare och studenter i form av föreläsningar, seminarier och praktiska övningsuppgifter. Att ta till sig och analysera ett teoretiskt stoff för att därefter omsätta detta i praktik är en av ledstjärnorna inom programmet. Studenterna bidrar med egna upplevelser och perspektiv till en vidgad syn på vad som är kulturarv och vad som anses värt att bevara. Examinationerna är ofta konstruerade för att erinra om antikvariärens autentiska arbetsuppgifter.

KULTURARV OCH KULTURMILJÖVÅRD

Då studenterna har en blandad bakgrund är det angeläget att ge dem en gemensam introduktion. Kursen *Kulturarv och kulturmiljövård* analyserar förändringen från kulturminnesvård via kulturmiljövård till kulturarv. Dagens politiska agenda och argumentation ligger inom fältet kulturarv, men ser man till lagstiftning och bidragssystemen är de fortfarande uppbyggda kring skyddet av de enskilda objekten – kulturminnena. Här utbildas studenterna till att bli goda handläggare och utredare inom museer, länsstyrelser och statliga myndigheter. Centralt i undervisningen är hur man kan använda lagstiftningsinstrumentet och hur en lagstiftning uppbyggd kring bevarande kan hantera frågor kring förändring och användning av kulturmiljöerna. Här betonas vikten av resonemang kring genus, klass, etnicitet och tillgänglighet. Det är en anpassning till en analys av dagens arbetsmarknad och de problem och förändringar som möter studenterna där.

KULTURARV I GLOBALT PERSPEKTIV

Den andra kursen behandlar kulturarvets globalisering, internationella konventioner liksom kulturarv i kris och konflikt. Att förstå kulturarvets relation till nationalism och nationsbyggandet under 1800-talet och 1900-talet i Europa, Afrika och Asien är väsentligt, liksom att förstå hur 1900-talets stora krig förändrade de nationalistiska rörelserna, som gjorde uppror mot imperierna och de stora kollektiven. Det medförde ett mer individinriktat kulturarvsperspektiv under påverkan av FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna. I fördjupningen av de mänskliga rättigheterna formulerades en rad internationella konventioner och ett nytt kulturarvsarbete byggdes upp. Hit hör 1954 års *Haagkonvention om kulturarv i krig*, *Skydd för Världens kultur- och naturarv* (1972) och UNESCO-konventionen om att *trygga det immateriella kulturarvet* (2003). Vidare behandlas *Landskapskonventionen* och *Farokonventionen*. Rollspelet mellan staterna och deras myndigheters skyldigheter att följa konventionerna och ideella organisationers (som ICOMOS, Röda korset, Kulturarv utan gränser och Blue Shield) uppgifter att granska och föra en aktiv medborgardialog i kulturarvsarbetet, är ett väsentligt perspektiv i undervisningen. Civilsamhällets roll betonas. Att förstå och tolka kulturarvets roll i krig och konflikt är angeläget. Förstörelse av kulturarv är en del i krigsföringen för att krossa folks identitet och historia; att bygga upp förstört kulturarv och att återbördla stulen konst, plundrade böcker och museisamlingar ingår idag i arbetet med att bygga fred och skapa förtroenden efter fasansfulla konflikter. Här kommer även ett postkolonialt perspektiv in.

FRÅN TEORETISKA STUDIER
TILL PRAKTISK VERKSAMHET

Den tredje obligatoriska kursen inom programmet, med inriktning också på biologiskt kulturarv, syftar till att ge studenterna konkreta erfarenheter av att omvandla ett teoretiskt och tvärvetenskapligt kunskapsstoff till praktisk verksamhet och fördjupade kunskaper inom ett givet område, i såväl undervisning och övningar som i examinationsformer. Det är angeläget att fånga upp aktuella ärenden, händelser och den debatt i pressen som följer på komplexa byggprocesser, som Förbifart Stockholm eller bebyggandet av Årstafältet, liksom hur idéer eller historiska processer gestaltas i en fysisk miljö och hur de kan bli en värdefull del i områdets framtid.

Praktikplats under tio veckor väljer studenterna själva och de visar på stor idérikedom var kulturarvsfrågorna diskuteras i samhället. Det gäller traditionella arbetsplatser som museer, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet, men även arkitektkontor, ideella organisationer och svenska och utländska ambassader. Flera studenter har sökt sin praktik utomlands, vilket berikar programmet när de återkommer efter praktiken. Andra har blivit erbjudna projektanställningar eller vikariat i anslutning till praktiken.

Programmets sista termin ägnas examensarbetet. De första studenterna examinerades våren 2011. Bredden på examensarbetena visar inte bara bredden på studenternas intressen, utan också att kulturarvsfrågor återfinns inom alltfler områden: Historiska museets permanenta vikingautställning ur ett postkolonialt och etniskt perspektiv, världsarvsnominering av en hominidplats i Georgien, tatueringar i Polynesien och på Hawaii, bloddonation

som rituell handling, värdering och urval för bevarande av miljonprogramsområden, församlingars övertalighetsproblematik osv.

Antalet studenter inom programmet och de fristående sökbara kurserna är högt och borgar för dess fortlevnad och vidareutveckling. En grupp sökande utgörs av redan yrkesverksamma antikvarier och arkitekter, vilket ger en intressant blandning av kompetens och bakgrund. Studenterna bär med sina erfarenheter och sitt kunnande i hög grad programmets dialog och diskussioner. Särskilt glädjande är att vi varje år även haft studenter från övriga nordiska länder. Konstvetenskapliga institutionen arbetar nu med att utforma en kurs på grundnivå med inriktning mot det gestaltade kulturarvets berättelser. Programmets inriktning öppnar upp för forskning inom området, både för studenter på programmet och för lärare engagerade i utbildningen. Det är Konstvetenskapliga institutionens förhoppning att masterprogrammet i kulturarvsstudier ska bidra till att föra och understödja en tvärvetenskaplig och mångfacetterad diskussion om kulturarv som också har inverkan på kulturarvspraktiken.

SUMMARY

*Cultural Heritage Studies
in a Changing World*

The Department of Art History at Stockholm University is since 2009 head of a multidisciplinary Master's programme in Cultural heritage management. The programme is dealing with cultural heritage in a legal and social planning process, global perspectives, theoretical studies and practical work, internship, master's thesis. The students are trained in protection and developing the cultural heritage for the modern society as well as in national and international fields of work.